

Η μονή Αρκαδίου βρίσκεται στη δυτική πλαγιά της Ίδης, σε ανώμαλο οροπέδιο (500 μ.), σε τοποθεσία γεμάτη πεύκα, κυπαρίσσια και άλλα μεγάλα δέντρα. Είναι κτισμένη σε τυπικό παραλληλόγραμμο σχήμα με εξωτερικούς τοίχους πάχους 1.20 μ., με φεγγίτες προς τα έξω, ως είδος οχυρού, και παράθυρα στη μέσα μεριά.

Πότε ακριβώς κτίστηκε το μοναστήρι, δεν είναι γνωστό. Η χρονολογία 395 μ.Χ., την οποία θεώρησαν κάποιοι, επειδή τότε έγινε αυτοκράτορας στο Βυζάντιο ο Αρκάδιος, είναι αυθαίρετη. Η παράδοση αναφέρει ότι κτίστηκε στα χρόνια του αυτοκράτορα Ηράκλειου (575 – 641) αλλά κι αυτή η χρονολογία δεν προκύπτει από ιστορικές πηγές. Άλλη παράδοση αναφέρει ότι το μοναστήρι κτίστηκε από δυο μοναχούς που αποσκήρτησαν από άλλο μοναστήρι. Ο Ιταλός Evatea, σε δοκίμιό του για την θρησκευτική ιστορία της Κρήτης, αναφέρει ότι στα χρόνια 1590 με 1630 υπήρχε η τάση να φεύγουν μοναχοί από μοναστήρια για να ιδρύσουν άλλα. Αν έτσι έγινε, το Αρκάδι δεν είναι παλαιότερο. Πάντως, ο Tournofort γράφει ότι, στα 1700, το Αρκάδι είχε τριακόσιους μοναχούς. Κι επειδή τριακόσιοι μοναχοί δεν μαζεύονται από τη μια μέρα στην άλλη, υπολογίζεται, αυθαίρετα οπωσδήποτε, ότι η ίδρυσή του πρέπει να αναχθεί όχι πριν από τα τέλη του ΙΒ' με αρχές του ΙΓ' αιώνα.

Η αρχαιότερη χρονολογία που βρέθηκε είναι αυτή που υπάρχει σε πινακίδα της πρόσοψης του ναού (1586), την οποία πρόσοψη ο Ρολέν ονομάζει ενετικής τεχνοτροπίας. Ο ναός αυτός όμως είναι μεταγενέστερος και δεν έχει σχέση με το μικρό εκκλησάκι που πρώτα κτίστηκε εκεί. Άλλες επιγραφές αναφέρουν τις χρονιές του κτισίματος των στάβλων (1610) και της τράπεζας (1670). Η εποχή αυτή (ΙΣΤ' και ΙΖ' αιώνας) συμπίπτει με την ίδρυση μεγάλων και σπουδαίων μοναστηριών, όπως της Χρυσοπηγής (1550), της Αγίας Τριάδας Τζαγκαρόλων (1630) και Τοπλού (1600).

Η ιστορία του Αρκαδίου

Οι καμπάνες του μοναστηριού:

Ο ιεροδιάκονος Νεόφυτος Πατελάρος ζήτησε ακρόαση από τον πορθητή του Χάνδακα (1669), Κιοπριλόγλου. Του ζήτησε να μην πειράξει την μονή Αρκαδίου και τον έπεισε να δοθεί άδεια να χτυπούν οι καμπάνες της εκκλησιάς του, όπως και πρώτα. Ο Κιοπριλόγλου διέταξε να υπάρχει εκεί και φρουρός, μήπως κάποιος θελήσει να εμποδίσει την κωδωνοκρουσία. Για το σπουδαίο αυτό προνόμιο, το Αρκάδι ονομάστηκε «μονή κωδωνοφόρος» (τσανλί μοναστήρι). Οι καμπάνες χτυπούσαν όποτε το τυπικό της θρησκείας το επέβαλε αλλά και όποτε η ανάγκη το καλούσε, καθώς από την αρχή το Αρκάδι έγινε ορμητήριο επαναστατών. Εκεί γίνονταν οι συνελεύσεις, εκεί συντάσσονταν τα υπομνήματα, εκεί κατέφευγαν οι καταδικωμένοι, από εκεί εξορμούσαν οι οπλοφόροι μαχητές.

Τον Απρίλιο του 1866, συνεδρίασαν εκεί οι αντιπρόσωποι των επαρχιών και εξέλεξαν τους εκπροσώπους στη συνέλευση των Χανίων, αυτή που αποφάσισε την τότε επανάσταση. Το Αρκάδι ορίστηκε μόνιμη έδρα της 16μελούς επιτροπής Ρεθύμνης που εκλέχτηκε από τον λαό των τεσσάρων επαρχιών του νομού για να διεξάγει τον αγώνα. Το μοναστήρι ορίστηκε σημείο άμυνας και γι' αυτό, στην κρίσιμη στιγμή του ολοκαυτώματος, βρίσκονταν εκεί οι δώδεκα από τους 16 της επιτροπής.

Πρόεδρος της επιτροπής ήταν ο ηγούμενος Γαβριήλ που βρισκόταν σε διαρκή συνεννόηση με τους οπλαρχηγούς. Ο γενικός πολεμικός αρχηγός του νομού, Π. Κορωνάιος, είχε εκφράσει την άποψη ότι το μοναστήρι δεν μπορούσε να αντέξει σε επίθεση πολυάριθμου στρατού αλλά δεν εισακούστηκε.

Το Ολοκαύτωμα του Αρκαδίου:

Ο Μουσταφά πασάς έφτασε από την Κωνσταντινούπολη στα Χανιά, τον Σεπτέμβριο του 1866 ως «γνώστης των κρητικών πραγμάτων». Και ως γνώστης, έφερε μαζί του πολυάριθμο στρατό. Τον ίδιο μήνα, έστειλε επιστολή στο συμβούλιο του μοναστηριού, απειλώντας ότι θα ξεθεμελιώσει το Αρκάδι, αν δεν εκδιώκονταν από εκεί τα μέλη της επαναστατικής επιτροπής. Η επιστολή έμεινε αναπάντητη. Νέα επιστολή στάλθηκε μετά τις 12 Οκτωβρίου. Σ' αυτήν, ο ηγούμενος Γαβριήλ απάντησε:

«Ο όρκος και το σύνθημά μας είναι η ένωση της Κρήτης μετά της Ελλάδος ή ο θάνατος και πλέον τούτου δεν θέλομεν να ακούσωμεν τίποτε άλλον».

Ο Μουσταφά πασάς εκστράτευσε με στρατό 28.000 ανδρών. Στο μοναστήρι υπήρχαν περίπου τριακόσιοι υπερασπιστές, ανάμεσα στους οποίους 45 μοναχοί. Υπήρχαν και 643 γυναικόπαιδα. Αξιωματικός από την Τρίπολη, εθελοντής στην κρητική επανάσταση, ο Ιωάννης Δημακόπουλος (1833 - 1866) οργάνωσε την άμυνα. Αποφασίστηκε πως, αν στ' αλήθεια ο Μουσταφά ξεκινούσε πολιορκία, στο μοναστήρι θα έμεναν λίγοι υπερασπιστές, ενώ οι υπόλοιποι θα ενώνονταν με τις δυνάμεις των επαρχιών και θα επιχειρούσαν να πάρουν το αφύλακτο Ρέθυμνο.

Στις 6 Νοεμβρίου του 1866, οι Τούρκοι άρχισαν να βάλουν εναντίον του μοναστηριού με ορεινά πυροβόλα που εγκατέστησαν στους λόφους δυτικά του μοναστηριού. Οι βολές του τουρκικού πυροβολικού αποδείχτηκαν ακίνδυνες. Οι έφοδοι αποκρούστηκαν. Όμως, η ραγδαία βροχή τους χάλασε τα σχέδια. Τα μουσκεμένα από τη βροχή όπλα ήταν άχρηστα. Η νεροποντή εμπόδιζε και την προσέλευση ενισχύσεων. Ο αντιπερισπασμός στο Ρέθυμνο ματαιώθηκε. Και ο καιρός γύρισε σε χιονοθύελλα.

Ο Μουσταφά πασάς έκανε πρόταση στους πολιορκημένους να παραδοθούν. Την απέρριψαν. Η δεύτερη μέρα πέρασε με διαρκείς εφόδους και αποκρούσεις. Και με τη χιονοθύελλα να δυναμώνει. Κι από το Ρέθυμνο έφτασαν βαριά κανόνια. Τα ρήγματα έκλειναν στα πρόχειρα κι οι πολιορκημένοι τραγουδούσαν: Ύμνους οι μοναχοί, εμβατήρια οι λαϊκοί. Τη νύχτα, ο πασάς χαλάρωσε τον κλοιό, για να φύγουν όσοι ήθελαν. Κανένας δεν έφυγε. Η διακοπή της μάχης, όμως, τους έδωσε τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν συνέλευση. Η απόφαση ήταν «μένουμε και πεθαίνουμε μαζί με όσους Τούρκους μπορέσουμε να πάρουμε μαζί μας». Οι Παπακρανιώτης, Κούβος και Αδάμης Παπαδάκης βγήκαν κρυφά, να μεταφέρουν επιστολές στα γύρω χωριά. Πριν από το ξημέρωμα, οι δυο είχαν επιστρέψει. Ο Παπακρανιώτης δεν πρόλαβε. Την ίδια νύχτα, ο ηγούμενος Γαβριήλ χτύπησε τις καμπάνες, καλώντας τους εκεί σε προσευχή. Τελέστηκε θεία λειτουργία κι όλοι μετάλαβαν.

Ξημέρωσε η 8^η Νοεμβρίου. Ένα βαρύ κανόνι άρχισε να χτυπά τον τοίχο του στάβλου που γκρεμίστηκε. Από το ρήγμα, χιλιάδες Τούρκοι όρμησαν στον περίβολο του μοναστηριού. Ο τόπος μεταβλήθηκε σε σφαγείο, καθώς δούλευαν ξίφη, μαχαίρια και λόγχες. Οι λίγοι πυροβολισμοί ρίχνονταν από τα κελιά των μοναχών. Στον περίβολο, η μάχη δινόταν σώμα με σώμα. Η έφοδος αποκρούστηκε. Τα πτώματα Ελλήνων και Τούρκων σκέπαζαν το έδαφος. Οι Τούρκοι είχαν υπονομεύσει την πύλη και τον τοίχο κάτω από το κελί του ηγούμενου. Στην πύλη, το φτιλί έσβησε πριν από την ώρα του. Ο Γαβριήλ άρπαξε ένα δαυλό και κατέβηκε να ελέγξει. Τον περικύκλωσαν Τούρκοι. Σκότωσε τον πρώτο που όρμησε

εναντίον του κι αυτοκτόνησε. Το κεφάλι του κόπηκε, το σώμα του γυμνώθηκε. Δύσκολα τον αναγνώρισαν αργότερα.

Ο υπονομευμένος τοίχος κατέρρευσε με την έκρηξη. Οι Τούρκοι εισέβαλαν κατά κύματα. Κάπου εκεί βρισκόταν η μπαρουταποθήκη και μέσα σ' αυτή στοιβαγμένα γυναικόπαιδα. Ο Κωνσταντίνος Γιαμπουδάκης όρμησε μέσα κρατώντας όπλο. Ρώτησε, τι να κάνει: «Εμπρός, φωτιά», του απάντησαν όλοι. Η έκρηξη ακούστηκε 25 μίλα μακριά.

Το βράδυ, ό,τι απέμεινε από το μοναστήρι, βρισκόταν στα χέρια των Τούρκων. Ο Μουσταφά είχε προτείνει στους επιζώντες έντιμη παράδοση. Παραδόθηκαν 114. Τους κατέβασαν στο χωριό Μέση όπου στήθηκε στρατοδικείο. Τους βρήκε όλους ενόχους. Εκτελέστηκαν επιτόπου.

Στις 18 Οκτωβρίου του 1897, πλήρη 31 χρόνια μετά το ολοκαύτωμα, στο Αρκάδι ευλογήθηκε η σημαία της αυτονομίας.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 6.6.2010)